

Nález Ústavního soudu ze dne 27.02.1996, sp. zn. III. ÚS 127/96, ECLI:CZ:US:1996:3.US.127.96

Číslo: /1997

Právní věta:

1. Pokud procesní právní úkony účastníků řízení obsahují zjevnou nesprávnost, jejíž odstranění umožňuje rovněž odstranit nedostatek podmínek v řízení, přičemž konstatování této zjevnosti nevyžaduje procesní aktivitu soudu (např. dokazování), nutno účastníkům řízení dát příležitost tuto nesprávnost odstranit. Opakem tohoto postupu je přepjatý formalismus, jehož důsledkem je sofistikované zdůvodňování zjevné nespravedlnosti, a tím dotčení smyslu § 1 o. s. ř., čl. 90 Ústavy a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

2. Pokud neurčitost procesního rozhodnutí soudu implikuje různé interpretace jeho obsahu, nelze přijmout tu, jež je k tíži dotčených účastníků řízení.

Soud: Ústavní soud

Datum rozhodnutí: 27.02.1996

Spisová značka: III. ÚS 127/96

Číslo rozhodnutí:

Číslo sešitu: 1

Typ rozhodnutí: Nález

Hesla: Nález Ústavního soudu, Restituce

Předpisy: 1/1993 Sb. čl. 90

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Ústavní soud České republiky dne 11. července 1996 ve věci ústavní stížnosti A. T. a J. S. proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. února 1996, č. j. 3 Cdon 171/96-73, kterým se zrušuje rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 2. října 1992, č. j. 7 Co 1280/93-40, a rozsudek Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. března 1992, č. j. 12 C 256/91-32, a řízení se zastavuje, takto:

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. února 1996, č. j. 3 Cdon 171/96-73, se zrušuje .

Z odůvodnění:

I.

Návrhem, podaným Ústavnímu soudu České republiky dne 6. května 1996, ve lhůtě vyžadované zákonem č. 182/1993 Sb., se stěžovatelky domáhaly zrušení usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. února 1996, sp. zn. 3 Cdon 171/96, kterým se zrušuje rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 2. října 1992, sp. zn. 7 Co 1280/93, a rozsudek Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. března 1992, č.j. 12 C 256/91-32, a řízení se zastavuje. Napadeným rozhodnutím se stěžovatelky cítily být dotčeny na svých základních právech a svobodách, vyplývajících z čl. 11, čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 90 Ústavy České republiky.

A. T. a J. S. se v řízení před obecnými soudy domáhaly vydání nemovitostí podle zákona č. 87/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Po prohlášení žalovaného, označeného „Městský úřad v Rudolfově“, před Okresním soudem v Českých Budějovicích, podle něhož pasivní legitimací disponuje město a nikoli městský úřad, a na návrh stěžovatelek, které označily jako žalovaného Město Rudolfov, uvedený soud usnesením připustil změnu v osobě odpůrce. Z obsahu spisu přitom nevyplývá poučení účastníků soudem o možnosti podat proti zmíněnému usnesení odvolání, ani jeho vyhotovení a doručení. Rozsudkem ze dne 19. března 1992, č.j. 12 C 256/91-32, Okresní soud v Českých Budějovicích návrh stěžovatelek zamítl. Krajský soud v Českých Budějovicích rozsudkem ze dne 2. října 1992, č.j. 7 Co 1280/93-40, rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalobě vyhověl. Do rozhodnutí krajského soudu město Rudolfov podalo dovolání, o němž Nejvyšší soud rozhodl usnesením ze dne 27. února 1996, sp. zn. 3 Cdon 171/96, kterým rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 2. října 1992, sp. zn. 7 Co 1280/93, a rozsudek Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. března 1992, č.j. 12 C 256/91-32, zrušil a řízení zastavil.

Nejvyšší soud své rozhodnutí odůvodnil poukazem na ustanovení § 104 odst. 1, § 43 a § 19 o.s.ř. Dospěl v uvedené věci k závěru, podle něhož v případě, kdy žalobce označí za žalovaného někoho, kdo nemá způsobilost být účastníkem řízení, přičemž označený žalovaný je jasně identifikován existujícím jménem či názvem a bydlištěm či sídlem, soud bez dalšího řízení zastaví podle § 104 odst. 1 o.s.ř., a to aniž by žalobce předem jakkoli upozorňoval na daný nedostatek podmínky řízení nebo činil jiná opatření. Senát Nejvyššího soudu dále argumentoval tezí, podle níž způsobilost být účastníkem řízení má ten, kdo má způsobilost mít práva a povinnosti, nebo ten, komu ji zákon přiznává, přičemž tuto způsobilost upravují předpisy hmotného práva. Z hlediska uvedeného právního názoru poučení o způsobilosti být účastníkem řízení považoval především za poučení o hmotném právu, a tudíž z pohledu § 5 o.s.ř. za poučení nepřipustné. V důsledku toho vyloučil možnost postupu podle § 104 odst. 2 o.s.ř., a tedy vyloučil možnost právní kvalifikace nesprávného označení obce označením jejího orgánu (obecního úřadu) ve smyslu odstranitelného nedostatku podmínky řízení, resp. ve smyslu nesprávného podání podle § 43 odst. 1 o.s.ř. Nejvyšší soud konečně upozornil i na skutečnost, že usnesení Okresního soudu v Českých Budějovicích, vyhlášené při jednání dne 19. března 1992, kterým „byla připuštěna změna v osobě odpůrce“, nutno chápat jako usnesení o záměně účastníků podle § 92 odst. 2 o.s.ř., proti kterému je přípustné odvolání, a které musí být podle § 168 odst. 2 o.s.ř. doručeno, což se nestalo. Přitom k záměně může dojít pouze u účastníka, tj. subjektu, disponujícího způsobilostí jím být. V odůvodnění svého rozsudku se Nejvyšší soud vyslovil i k jeho ústavním aspektům. S ohledem na čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod konstatoval, že „řízení o restitučním nároku není řízením zvláštním“, jde „o sporné řízení, pro které neplatí žádné zvláštní procesní ustanovení o.s.ř., a ani jiný právní předpis neobsahuje procesní ustanovení, které by mělo vést soud k jinému procesnímu postupu, než v jiných případech sporného řízení“. Z uvedeného závěru dovodil nutnost postupu podle principu rovnosti účastníků, zakotveného v čl. 96 odst. 1 Ústavy a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a v § 18 o.s.ř., v důsledku čehož odmítl možnost tolerantnějšího přístupu k navrhovatelům v oblasti poučovací povinnosti soudů a při odstraňování vad návrhů v restitučních věcech.

Stěžovatelky v ústavní stížnosti namítají, že Nejvyšší soud nevzal v úvahu skutečnost, že žalovaný je v řízení před obecnými soudy uvedl v omyl tím, že sám se ve svých podáních neoznačoval v souladu s

ustanovením § 58 odst. 3 písm. a) a b) zákona č. 367/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, označením „město Rudolfov“, nýbrž „Městský úřad v Rudolfově“. V této situaci bylo, podle názoru stěžovatelek, povinností Okresního soudu v Českých Budějovicích poučit je ihned po podání žaloby o jejich procesních právech a povinnostech. Ačkoli tak soud neučinil, tím, že připustil, podle stanoviska stěžovatelek, nikoli záměnu účastníků, nýbrž zpřesnění označení účastníka řízení, umožnil tím nápravu vady návrhu. V rozhodnutí Nejvyššího soudu spatřují pak stěžovatelky, jak bylo již uvedeno, porušení í čl. 11, čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 90 Ústavy České republiky.

Ústavní soud si podle § 42 odst. 3 a § 76 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb. vyžádal od Nejvyššího soudu vyjádření k předmětné ústavní stížnosti a od Okresního soudu v Českých Budějovicích spis ve věci, vedené pod sp. zn. 12 C 256/91.

Ve svém vyjádření ze dne 26. června 1996 předseda senátu Nejvyššího soudu, který vydal rozhodnutí z 27. 2. 1996, odkázal zejména na odůvodnění dotčeného usnesení Nejvyššího soudu a dále konstatoval, že stěžovatelky se v ústavní stížnosti s argumentací Nejvyššího soudu nevypořádaly.

Ve vyjádření předsedy občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 4. července 1996 bylo upozorněno na skutečnost, že právní důvody ústavní stížností napadeného rozsudku sp. zn. 3 Cdon 171/96, ze dne 27. února 1996, navazují na předchozí argumentaci některých senátů Vrchního soudu v Praze před 1. lednem 1996 (kdy tento soud ještě rozhodoval o dovoláních), která není konformní se stanovisky, která zastával Nejvyšší soud (srov. stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu, [Cpjn 50/93](#), publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 34/1993). V této souvislosti bylo poukázáno i na rozhodnutí, uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 29/1995. Jestliže se tedy žalobce dopustil chyby v tom, že žalovaného (povinnou osobu) označil nepřesně, avšak z jeho projevu je nepochybné, že měl na mysli subjekt, který věc drží, přičemž tyto případy vznikají zejména v restitučních věcech při označení povinné osoby „obecní úřad“, resp. „městský úřad“ namísto „obec“, resp. „město“, v těchto případech lze sotva bez dalšího vyvozovat, že projednání věci brání neodstranitelná překážka nedostatku způsobilosti být účastníkem řízení. Nejvyšší soud proto považuje za správnou takovou praxi, aby v těchto případech soud postupoval podle § 43 odst. 1 a 2 o.s.ř. a aby se zastavovalo řízení jen tehdy, pokud by žalobce přes poskytnuté poučení a výzvu nepřesnost neodstranil a setrval na původním označení. Pokud soud v takovém případě řízení zastavuje nebo, jak se někdy děje, i meritorně žalobu zamítá, lze se sotva ubránit tomu, že jde o postup formalistický. Žádoucí je takové řešení vztahu vůle a projevu u právních úkonů, podle něhož hmotně právní úkon je třeba vykládat podle skutečné vůle toho, kdo ho učinil, což platí i o úkonu procesně právním nebo o úkonu smíšeném, jímž je nepochybné i žaloba. Závěrem se v citovaném vyjádření konstatuje, že uvedený právní názor nebyl Nejvyšším soudem revokován.

II.

V dosavadní činnosti rozhodoval Ústavní soud řadu případů, meritem věci shodných s posuzovaným případem.

V nálezu ve věci, vedené pod sp. zn. [II. ÚS 79/94](#), se ztotožnil se závěrem Ústavního soudu ČSFR k interpretaci zákona č. 87/1991 Sb., vyjádřené v nálezu ze dne 21. prosince 1992, sp. zn. [I. ÚS 597/92](#), podle něhož jde o zákon restituční, kterým se demokratická společnost snaží alespoň částečně zmírnit následky majetkových i jiných křivd, spočívajících v porušování obecně uznávaných lidských práv a svobod ze strany státu. Stát a jeho orgány jsou tedy povinny postupovat v řízení podle předmětného zákona v souladu se zákonnými zájmy osob, jejichž újma na základních lidských právech a svobodách má být alespoň částečně kompenzována. Podle stanoviska Ústavního soudu České republiky jsou tudíž v restitučním řízení soudy povinny poučovat účastníky o jejich procesních právech a povinnostech. Soud tedy nemůže řízení zastavit, pokud nesplní tuto svou zákonnou poučovací povinnost. Při záměně subjektů „obec - obecní úřad“ není proto možno bez dalšího

zastavit řízení v projednávané věci podle ustanovení § 104 odst. 1, věta první, o.s.ř. Je nutno postupovat v souladu s ustanovením § 43 odst. 1 a § 104 odst. 2 o.s.ř., tj. učinit vhodná opatření, směřující k odstranění takového nedostatku návrhu.

Shodně konstatoval Ústavní soud i v rozhodnutí ve věci, vedené pod sp. zn. [IV. ÚS 6/95](#): neznalosti či pochybení navrhovatelů by nemělo být využíváno proti cílům restitucí. Snaha státu o alespoň částečnou kompenzaci křivd by se proto měla odrazit i v přístupu soudů k chybám v označení účastníků řízení. Z těchto hledisek proto nepovažuje Ústavní soud označení povinné osoby „městský úřad“ namísto „město“ za nedostatek neodstranitelný.

Příkladem konstantnosti judikatury Ústavního soudu v dané problematice je i rozhodnutí ve věci, vedené pod sp. zn. [III. ÚS 74/94](#): V restitucích je namíště postupovat ve věci tak, aby nedocházelo k nevstřícnému, formalistickému postupu soudu, který hrozí případnou další křivdou. Restituční nároky jsou nároky mimořádnými, a to do té míry, že je zde odůvodněn i mimořádný postup soudů, co se poučení účastníků týče. Nerespektování uvedeného může vést k porušení § 43 odst. 1 o.s.ř. a následně čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 90 Ústavy ČR.

Shodně uvedl Ústavní soud i v rozhodnutí ve věci, vedené pod sp. zn. [II. ÚS 108/93](#): Označí-li , žalobce v restitučním řízení podle § 5 odst. 4 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, nesprávně jako žalovaného obecní úřad, není možno zastavit řízení podle § 104 odst. 1 o.s.ř. Takový postup je v rozporu s čl. 90 Ústavy a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Namíště je postupovat podle § 5, § 43 odst. 1 a § 104 odst. 2 o.s.ř. a učinit tak vhodná opatření k odstranění nedostatku návrhu.

V rozhodnutí ve věci, vedené pod sp. zn. [IV. ÚS 41/95](#), Ústavní soud konstatoval, že není věcí obecného soudu, aby žalobce poučoval o hmotném právu, a tedy ani v otázce věcné legitimace, to však neznamená, že by soud neměl žalobce poučit ve věci správného označení účastníků, tj. i tehdy, je-li žalován někdo, kdo nemá způsobilost být účastníkem řízení. Tento názor zastává Ústavní soud proto, že způsobilost být účastníkem řízení je procesní podmínkou řízení, kterou zkoumá soud z úřední povinnosti a jejíž nedostatek vede k zastavení řízení. Soud by tedy měl předtím, než řízení zastaví, dát žalobci možnost věc napravit.

K otázce interpretace § 5 a § 43 odst. 1 o.s.ř. v řízení podle restitučních zákonů se vyjádřil i Nejvyšší soud. Ve stanovisku občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu z 15. 7. 1992, sp. zn. [Cpjn 50/93](#), publikovaném pod č. 34/1993 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, se v souvislosti s aplikací zákona č. 229/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, uvádí, že bude-li to v případě konkrétních žalob třeba, poučí a vyzve soud žalobce k opravě (popřípadě k doplnění) žaloby z hlediska pasivně legitimovaného subjektu.

Nejvyšší soud publikuje ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek vybraná rozhodnutí nižších soudů za účelem sjednocování judikatury. Tak pod č. 29/1995 byl ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek zveřejněn rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 15. 10. 1993, sp. zn. [6 Co 1010/83](#), podle něhož v řízení o uložení povinnosti uzavřít dohodu o vydání věci podle zákona č. 87/1991 Sb. (ve znění pozdějších předpisů) v případě nedostatku způsobilosti být účastníkem občanského soudního řízení na straně žalovaného soud postupuje podle ustanovení § 43 odst. 1 a 2 o.s.ř. Soud tu vyzve žalobce k opravě nebo k doplnění žalobního návrhu anebo k jinému odstranění jeho nedostatků.

Ústavní soud je si dobře vědom, že rozhodnutí o ústavní stížnosti zavazují pouze pro daný případ a nemají precedenční povahu, jakož i toho, že stanoviska občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu nemají právně závaznou povahu. Nicméně Ústavní soud poukazuje na jejich funkci při sjednocování judikatury soudů a vytváření jednotnosti aplikace právního řádu.

V návaznosti na závěry, obsažené v uvedených nálezech Ústavního soudu, vydaných v obdobných případech, od nichž ani v posuzované věci nemá Ústavní soud důvod se odchylovat, lze uvést následující.

Jádrem argumentace, obsažené v napadeném rozhodnutí Nejvyššího soudu, je teze, podle níž v případě, když žalobce označí za žalovaného někoho, kdo nemá způsobilost být účastníkem řízení, přičemž označený žalovaný je jasně identifikován existujícím jménem či názvem a bydlištěm či sídlem, soud bez dalšího řízení zastaví podle § 104 odst. 1 o.s.ř., a to aniž by žalobce předem jakkoli upozorňoval na daný nedostatek podmínky řízení nebo činil jiná opatření, tj. označí-li žalobce účastníky přesně (jak tomu má být v případě označení „Městský úřad v Rudolfově“), není vadou podání okolnost, že účastník nemá způsobilost být účastníkem řízení. Problémem tedy je, zda v dané věci jde o správné označení nekvalifikovaného účastníka nebo nesprávné označení účastníka právně kvalifikovaného. Odpověď nutno dovodit aplikací principu proporcionality a poměřováním principů řádného procesu.

Pokud procesní právní úkony účastníků řízení obsahují zjevnou nesprávnost, jejíž odstranění umožňuje rovněž odstranit nedostatek podmínek v řízení, přičemž konstatování této zjevnosti nevyžaduje procesní aktivitu soudu (např. dokazování), nutno účastníkům řízení dát příležitost tuto nesprávnost odstranit. Opakem tohoto postupu je přepjatý formalismus, jehož důsledkem je sofistikované zdůvodňování zjevné nespravedlnosti, a tím dotčení smyslu § 1 o.s.ř., čl. 90 Ústavy a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Neobstojí ani námitka porušení ústavního principu rovnosti účastníků řízení, protože požadavek neakceptovatelnosti přepjatého formalismu se vztahuje stejnou měrou na každého z účastníků.

Z pozice odůvodnění citovaného usnesení je klíčovým důvodem zastavení řízení a zrušení rozhodnutí nižších soudů neodstranitelnost nedostatku podmínky v řízení. Nicméně se v něm poukazuje i na pochybení ze strany Okresního soudu v Českých Budějovicích; interpretuje se usnesení uvedeného soudu, vyhlášené při jednání dne 19. března 1992, kterým „byla připuštěna změna v osobě odpůrce“, jako usnesení o záměně účastníků podle § 92 odst. 2 o.s.ř., proti kterému je přípustné odvolání, a které musí být podle § 168 odst. 2 o.s.ř. doručeno, což se nestalo. Upozorňuje zároveň, že k záměně může dojít pouze u účastníka, tj. subjektu, disponujícího způsobilostí jím být. K tomu stěžovatelky namítají, že tím, že Okresní soud v Českých Budějovicích připustil nikoli záměnu účastníků, nýbrž zpřesnění označení účastníka řízení, umožnil nápravu vady návrhu.

Pokud neurčitost procesního rozhodnutí soudu implikuje různé interpretace jeho obsahu, nelze přijmout tu, jež je k tíži do tčených účastníků řízení.

Jestliže z doslovného znění uvedeného usnesení plyne závěr, že jde o usnesení o záměně účastníků podle § 92 odst. 2 o.s.ř., na straně druhé ze znění protokolu o jednání, podle něhož byla navrhovateli žádána „změna návrhu“, přičemž obsah požadované změny návrhu nekoresponduje s obsahem ustanovení § 95 o.s.ř., a jelikož navrhovatelé nepožadovali „záměnu účastníků“ podle § 92 odst. 2 o.s.ř., a protože usnesení neobsahovalo poučení o odvolání a nebylo doručeno, což je u usnesení podle § 92 odst. 2 o.s.ř. nezbytné, svědčí víc dobrých důvodů interpretovat je jako usnesení, jímž bylo soudem vzato na vědomí odstranění vady návrhu podle § 43 odst. 1, § 167 odst. 1 a § 169 odst. 2 o.s.ř. Pokud je totiž podle § 43 odst. 1 o.s.ř. akceptovatelné odstranění vady návrhu i ústně do protokolu, nemůže být procesním pochybením, svou intenzitou odůvodňujícím zrušující rozhodnutí vyššího soudu, jestliže se tak stalo usnesením soudu.

Argumentace v rozhodnutí Nejvyššího soudu, proti němuž směřuje ústavní stížnost, trpí konečně i vnitřní nekonzistentností.

Pokud totiž dochází k závěru, že město Rudolfov se ve věci nestalo nikdy účastníkem řízení, nutným důsledkem této skutečnosti by mělo následně být odmítnutí jím podaného dovolání podle § 243b odst. 4 a § 218 odst. 1 písm. b) o.s.ř.

Vzhledem k výše uvedeným důvodům, s poukazem na porušení principů spravedlivého procesu, obsažených v čl. 90 Ústavy a čl. 36 a násl. Listiny základních práv a svobod, Ústavní soud usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. února 1996, sp. zn. 3 Cdon 171/96, zrušil.